

СКРИНЬКА З МУДРИМ, ДОБРИМ, ВІЧНИМ...*

Модернізація системи освіти вимагає якісно нових підходів до викладання базових курсів у вищій школі, надто – коли йдеться про гуманітарну сферу. Саме тому поява навчально-методичного посібника з російського фольклору, авторами-укладачами якого стали науковці Ужгородського університету Іван Сенько та Марта Демчик, є справді на часі.

Підтвердження цьому знаходимо вже у передмові до видання, з якої довідуємося, що жоден вишівський підручник, навіть найновіший – “Русский фольклор” (М., 2002) Т.В.Зуєвої та Б.П.Кирдана – не відповідає всім вимогам програми: тут, зокрема, немає статті про такий унікальний жанр народної творчості, як анекдоти; а, до прикладу, з підручника М.І.Кравцова та С.Г.Лазутіна “Русское устное народное творчество” (М., 1983), який щодо висвітлення окремих тем станом на сьогодні є застарілим, студент не довідається нічого про духовні вірші (с.3). Крім того, йдеться про підготовку вчителів-русистів, які будуть працювати переважно в школах України, а це, відповідно, вимагає спеціфічних підходів щодо вивчення тих чи інших фольклорних явищ. І саме рецензований посібник пропонує студентів якомога частіше послуговуватися зіставним методом, порівнюючи, наприклад, російські частівки з українськими коломийками, перекази про шляхетного розбійника Кудеяра з народними оповідками про славного опришка Довбуша тощо. А позаяк у хрестоматіях з фольклористики, укладених Ю.Г.Кругловим, Т.В.Зуєвою та Б.П.Кирданом, таких матеріалів немає, посібник І.М.Сенька та М.І.Демчик заповнює і цю лакуну: в додатку, крім іншого, подано фрагменти досліджень відомих учених П.В.Лінтура та М.М.Плісецького, що торкаються окремих питань фольклорних взаємозв'язків.

У першому блоці посібника знаходимо програму курсу “Російський фольклор” та докладну літературу до кожного окремого розділу. Програма, зокрема, передбачає освоєння таких важливих циклів, як “Збір та вивчення російського фольклору”, “Ранньотрадиційний фольклор”, “Класичний фольклор” (тут, зауважимо, є й заборонена колись тема “Духовні вірші”: простежується їх походження, розглядається репертуар, жанрова специфіка, тематичні особливості, поетика, стилістика й под.), “Пізньотрадиційний фольклор” (закцентуємо, зокрема, на темі “Анекдоти”, що практично ігнорувалася авторами підручників та посібників радянського періоду, які часто відносили анекдоти до розділу про казки; особливо ж замовчувалося існування різновиду політичного анекдоту), “Загальнофольклорні явища в російській усній народній творчості”. Робоча програма натомість містить усі необхідні складові, передбачені модульно-кредитною системою навчання (с.28–38).

Добре продуманою є запропонована в по-

сібнику тематика практичних занять, яка охоплює всі найважливіші аспекти курсу “Російський фольклор”: “Фольклор и фольклористика”, “Обрядовая поэзия”, “Малые жанры”, “Сказочная проза”, “Народный эпос”, “Несказочная проза”, “Народная лирика”, “Народный театр”, “Фольклор и литература”, “Детский фольклор”. А подані тут “Тестові завдання” є оригінальними, самобутніми, тож самостійна робота над їх розв'язанням дасть можливість студентів-русистів перевірити здобуті знання на практиці, осмислити та закріпити вже пройдений теоретичний матеріал.

Глибшому засвоєнню курсу сприятимуть і словники-коментарі. Допитливий студент зможе послуговуватися не тільки науковою термінологією з галузі фольклористики, але й матиме унікальну нагоду ближче познайомитися з конкретними персоналіями: як носіями перлин усної народної творчості (казкарями, оповідачами, пісельниками, плакальницями), так і з визначними фольклористами.

Відрядно, що серед когорти власне російських талантів-самородків, як-от казкарка Купріяниха (Анна Баришнікова), оповідачка і плакальниця Настасья Богданова-Зинов'єва, пісельниця Аграфена Глінкіна, казкаря Іван Ковальов, казкаря Матвій Коргуєв та багато інших, у посібнику знаходимо і нашого земляка, обдарованого казкаря з Горінчева Андрія Калина. Не секрет, що записані від нього казки вийшли окремими виданнями не тільки в Україні, а й за кордоном: “Мастер Иванко” (Москва, 1960), “Zakarpatské pohádky” (Прага, 1958), “Ukrainische Volksmärchen” (Берлін, 1972), а відомий закарпатський фольклорист П.Лінтур навіть захистив у Московському університеті кандидатську дисертацію, присвячену цій унікальній постаті.

Водночас висловимо зауваження: серед персоналій відомих фольклористів поруч з П.Лінтуром цілком заслужено, виправдано і логічно мав би прописатися і дослідник усної творчості народів світу, фольклору українського населення Карпат, автор книг “Анекдот у Карпатах” (1995), “Притчі українського народу” (2008), численних наукових статей, організатор і керівник студентських експедицій зі збору фольклору на батьківщині російських письменників А.Пушкіна, М.Лермонтова, Л.Толстого, С.Єсеніна – Іван Сенько.

Містить посібник і зразки програм фольклорної практики: фрагменти програми, укладеної далекого 1959 року П.В.Лінтуром, а також “Програму фольклорної практики в рідних местах русских писателей” (1984) та докладну “Програму собиранія фольклора в сёлах Закарпатской области” (1992), укладачем яких є І.М.Сенько.

Родзинкою посібника є додаток, який повною мірою покликаний реалізувати провідну ідею авторів видання. Студентам запропоновано праці (чи уривки з них) знаних дослідників російського фольклору, фольклору Карпатського регіону, російсько-українських взаємин у галузі фольклористики тощо. Серед них – і доробок їхніх викладачів – І.Сенька та М.Демчик, що є яскравим

* Демчик М. И., Сенько И. М. Русский фольклор: учебно-методическое пособие для студентов-филологов (специальность “Русский язык и литература”). – Ужгород: Издательство УжНУ “Говерла”, 2011. – 208 с.

свідченням фаховості, компетентності, високого науково-педагогічного рівня, а, крім іншого, є ще й вимогою часу, втіленням найкращих традицій європейської освіти. “Додаток”, отже, пропонує студентові доповнити власне пізнання ще й ґрунтовними розвідками І.Сенька “П.П.Богатырѣв и Закарпатье”, П.Богатирьова “Проблемы изучения материальной и духовной культуры Карпат”, П.Лінтура “Закарпатський сказочник Андрей Калин”, “Баллада как жанр усного народного творчества”, М.Плісецького “Взаимосвязи русского и украинского героического эпоса” та ін., а також містить конспекти лекцій “Анекдоты” (с.168–174), “Духовные стихи” (с.180–186), “Жанры несказочной прозы” (с.190–202), розроблені І.Сеньком та М.Демчик, які рельєфно заґрунтовують прогалини у вишівських підручниках та посібниках з російського фольклору. Наведений тут матеріал є безцінним джерелом пізнання глибинних скарбів народної творчості. Зокрема, з конспекту лекцій “Анекдоты” довідуємося не тіль-

ки про тернистий шлях виокремлення цього специфічного фольклорного явища в окремий жанр – тут лектор наводить унікальні зразки анекдотів (передусім такого “небезпечного” їх різновиду, як політичні анекдоти), які часто доходили до нас безпосередньо з архівів спецслужб НКВС або держархівів. До прикладу, в Державному архіві Закарпатської області зберігається п’ять судових справ, які свідчать, що за поширення “неправильних анекдотів” давали термін – 8–10 років позбавлення волі (с.169).

Видання “Русский фольклор” щедро ілюстроване: традиційні графічні елементи, народний орнамент творять довершену гармонію зі змістовим наповненням; тут уміщено портрети (фото) непересічних особистостей в історії російського фольклору; відтворено обкладинки фольклорних збірок, народних календарів, наукових праць, навчальних видань тощо, які суттєво увиразнюють смислову канву навчально-методичного посібника М.І.Демчик та І.М.Сенька.

Тетяна Ліхтей, доцент кафедри словацької філології УжНУ

НОВЕ СЛОВО В УКРАЇНСЬКІЙ ФОЛЬКЛОРИСТИЦІ*

Анотація до рецензованого видання засвідчує, що у запропонованій монографії «вперше в українській фольклористиці проаналізовано семантику персонажів українських народних чарівних казок у контексті психоаналізу». Його високий всеукраїнський рівень підкреслює у передньому слові до видання його відповідальний редактор, доктор філологічних наук, завідувач кафедри української фольклористики імені академіка Філарета Колесси Львівського національного університету імені Івана Франка Василь Івашків. Він переконує, що «зміст, система персонажів та особливості поетики народної казки можуть розглядатися не лише з позицій традиційного ідейно-тематичного аналізу, а й у світлі різних наукових теорій та методологій [...] Цілоком новий шлях фольклористичного аналізу обрала і Оксана Тиховська, представивши на суд наукової громадськості свою працю – осмислення художньої системи українських народних чарівних казок, передусім закарпатських, крізь призму координат психоаналізу, що досить незвичайно для традиційної фольклористики [...] У монографії цікаво висвітлено засади архетипного аналізу казок та міфів – відштовхнувшись від основоположних засад юнґіанської фольклористики, дослідниця передусім акцентує на проблемі відмінностей об’єктивної архетипів колективного несвідомого в «чоловічих» та «жіночих» казках, розмежовує поняття «архетип» та архетип ний образ, вибудовуючи цікаві схеми класифікації та інтерпретації образів героїв казки» (с.4).

Монографія О.Тиховської вдало, як на мій погляд, структурована. Крім Вступу, вона містить три розділи. У першому – Методологія дослідження архетипу ний образів у структурі чарівних казок – фактично подано ґрунтовний, критичний огляд наукової літератури з теми, починаючи епохою німецького просвітництва XVIII ст. від І.Гамана та Й.Гердера. Дев’ятнадцяте століття репрезентоване теорією Людвіґа Лайстнера про походження казкових сюжетів зі слів.

Перший розділ монографії ґрунтовно і з належним рівнем доступності розкриває читачеві концепції основоположних положень психоаналізу З.Фрейда; теж саме стосується як праць основоположника психоаналітичної інтерпретації чарівних казок К.-Г.Юнга, так і його української послідовності в науці Олени Колесник, яка звела все розмаїття філософсько-естетичних концепцій архетипу до трьох методологічних моделей розуміння феномену:

а) як [...] духовно-онтологічної, трансцендентної реальності, визначальної по відношенню до матеріального світу;

б) як психологічної іманентної реальності; причому відмежування обох типів розуміння не є чітким, що робить логічним їх синтез;

в) розуміння архетипу як відображення в людській душі об’єктивно існуючих структур поєднання реального та ідеального, космічного та психічного [...] (с.15-16).

Вважаючи, що знадобляться філологам також акцентовані авторкою рецензованої монографії міркування Олени Колесник про Михайла Грушевського та Лесю Українку, які від вивчення фольклорних інваріантів та вражаючу подібність

* Тиховська Оксана Михайлівна. Українська народна чарівна казка: психоаналітичний аспект: Монографія / Передне слово Василя Івашківа. – Ужгород: Гражда, 2011. – 256с.